MKI-tanulmányok T-2012/23

KISS J. LÁSZLÓ

Vezető szerep és európai egyensúly az euróválságban – Németország: „Kilépni vagy vezetni?”

Magyar Külügyi Intézet
Hungarian Institute of International Affairs

MKI-TANULMÁNYOK
A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:
Magyar Külügyi Intézet

Szerkesztés és tördelés:
Tevelyné Kulcsár Andrea

A kiadó elérhetősége:
H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.
Tel.: +36 1 279-5700
Fax: +36 1 279-5701
E-mail: titkarsag@hiia.hu
www.kulugyiintezet.hu
www.hiia.hu

© Kiss J. László, 2012
© Hungarian Institute of International Affairs, 2012
ISSN 2060-5013

Soros György, Berlin európolitikájának fő bírálójaként a New York Book Review*ban megjelent tanulmányában*[1] *arról írt, hogy az euró sorsa Németországban dől el, mivel Berlin rendelkezik azzal a képességgel, hogy megmentse az Európai Uniót és az eurót, ám azzal is, hogy mindkettőt romlásba vigye. Az euró a németek segítségével megmenekülhet, de kudarcot is szenvedhet. Soros elismeri, hogy Merkel erős vezető személyiség, de úgy véli, hibás döntései előidézhetik az euró sorsát megpecsételő* meltdownt. *Soros mellett más hangok is felerősödtek, azt hangsúlyozva, hogy a recesszió hatására Európa zsugorodó gazdaságaiban nem az infláció, hanem a defláció a probléma, és ezért a takarékossági politikával szemben az Európai Központi Bank által támogatott, európai szintű növekedési politikára kell helyezni a hangsúlyt.*

*Soros a felhívásában Berlin lehetőségét két opcióban határozza meg. Az egyik a második világháborút követő amerikai példa követése, nevezetesen a „*benevolens *hegemón" szerepének vállalása, és ennek megfelelően az egoizmustól és inflációfóbiától mentes európolitika követése; a másik alternatíva az euróövezet elhagyása, az azzal járó veszteségek elfogadása. Az utóbbi esetben Európa „megmentése" érdekében Franciaország vezetésével Spanyolországnak és Olaszországnak ki kellene szorítania Németországot az Unióból és a valutaövezetből. Soros Merkel kancellár szemére veti, hogy a krízis rendezése érdekében csak minimális lépéseket tett, és ezek csak egy meghatározatlan, rövidebb időre biztosíthatják az euró fennmaradását. A jelenlegi helyzet – az euróövezetnek elsősorban a Németország által képviselt hitelezői centrumra és az adós országokból álló perifériára történő szétszakadása – ugyanakkor azzal a kockázattal jár, hogy az egyenrangúnak tekintett államok önkéntes közössége helyett az unió valójában már egy olyan „kétosztályos klub", amely elkerülhetetlenül a kölcsönös bizalmatlanság és ellenségeskedés táptalajává válik. Soros szerint minél később kerül sor az eurózónában a szakadásra, annál rosszabb, és végül Európa is rosszabb helyzetben lesz, mint az ötvenes években volt, amikor az európai integráció elképzelése még csak formát kezdett ölteni. Soros további érvelésében egyrészt az első világháborút követő jóvátételi diktátumokra utal, amelyek akaratlanul is elősegítették a nemzeti szocializmus térnyerését, másrészt azokra a pozitívnak tekintett adóssságelengedési lépésekre, amelyekben Németországnak három alkalommal is – 1924-ben a Dawes-tervben, 1929-ben a Young-tervben és a második világháború után, 1953-ban a londoni egyezményben – része volt.*

Németország mint „jóakaratú félhegemón"

Joggal merül fel a kérdés, hogy vajon Németország betöltheti-e olyan módon az EU-ban a „jóindulatú hegemón" szerepét, mint ahogy azt az Egyesült Államok a második világháború után tette. Ha a hegemón stabilitás elmélete értelmében bizonyos hasonlóságok lehetnek is, a különbségek még jelentősebbek. Már a történelmi kiindulópontok is lényegesen különböznek.

1 Soros György tanulmánya másodközlésben: „»Germany Must Lead or Leave«. George Soros' Plan to Save the Euro". *Spiegel Online,* http://www.spiegel.de/international/europe/george-soros-on-the-euro-crisis-germany-must-lead-or-leave-a-855270.html, 2012. szeptember 11.

A második világháborút követően a „jóakaratú hegemón" klasszikus szerepét betöltő, győztes Egyesült Államokkal szemben a Szövetségi Köztársaság a háborúban vesztes volt, és a megosztott állam későbbi hatalmát az egykori ellenségei politikai döntéseinek köszönhette. A nyugat-európai vezetők elfogadták és az Egyesült Államok segítségével támogatták, hogy a politikai helyett gazdasági téren jöjjön létre a másfajta, addig ismeretlen német dominancia egy, az intézmények által is mind szorosabban összekapcsolódó Nyugat-Európában. Ennek a stratégiának kettős hozadéka volt: egyfelől a német erőforrások bevonásával a gazdasági jólét korábban soha nem létező magas szintje valósult meg a kontinens nyugati felében, másfelől szuverenitása megosztásával a Szövetségi Köztársaság kész volt arra, hogy a saját ellenőrzését szolgáló intézményi keretek legnagyobb nettó finanszírozójává váljon. Az európai integrációs folyamat Németország aktív önintegrációja is volt. A német gazdasági hatalom azért vált lehetségessé, mert az európai és a globális gazdaságba ágyazódott, s mint ilyen „beágyazódott hegemón", a hatalom forrásaihoz az intézményekben, az intézmények által és az intézmények fejlesztése árán jutott. A Szövetségi Köztársaság tehát azért volt az integrációs politika centrumában, hogy „normatív európaiként" politikailag partnerré váljon, gazdasági és pénzügyi dominanciáját az intézmények közvetítésével felpuhítsa és a jóléti nyereségek kiterjesztésével elfogadhatóvá tegye.[2]

Ennek a sikeres politikának volt köszönhető, hogy Németország mint „világkereskedelmi nemzet", minden – az „akarata ellenére" is bekövetkezett – vezető szerep elkerülésére törekedhetett, és az 1990-es évek elejéig a tartózkodás politikai gyakorlata mélyen belegyökerezett a politikai kultúrájába – hol a pacifizmus, hol a külpolitikát helyettesítő „csekk-könyv diplomácia" formájában. Ezt a német magatartást a Szövetségi Köztársaság nemzetközi környezete is támogatta, de legalábbis azzal az ambivalenciával kísérte – különösen Közép- és Kelet-Európában –, amely egyidejűleg követelte a gazdasági és pénzügyi erőforrások növekvő felhasználását jelentő német vezetést, de tartott is a német dominanciától. Számos nyugati vezető nagyobb politikai szerepet és felelősséget követelt a Szövetségi Köztársaságtól, ám a második világháború utáni *status quo*t megőrizendő, valójában nem bizonyult késznek arra, hogy támogassa Berlin BT-tagságát, sőt számos esetben érdekérvényesítésében a német múltat sikeresen instrumentalizálta.

Ezzel szemben az Egyesült Államok mint liberális „jóakaratú hegemón", a saját erejéből, maga hozta létre a második világháború utáni intézményeket és – az általa rendelkezésre bocsátott kollektív javak (mint a nukleáris biztonság, a nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi rendszer stb.) révén – egy működőképes nemzetközi rendszert. Ettől eltérően, a Szövetségi Köztársaság „félhegemónként"[3] gyengébb állam volt, és jobban

2 Vö. Kiss J. László: „Euróválság és intézményi hatalom: változások a német EU-politikában". *Külügyi Szemle,* Vol. 10. No. 1. (2011). 36–38. o.

3 Az euróválságról szóló diskurzusban gyakran felmerül, hogy az euró történelme egy már régről ismert európai konstellációt tükröz. A bismarcki birodalomra tekintve Ludwig Dehio történész valamikor Németország „félhegemoniális" helyzetéről beszélt. Ebben az országnak arról a problematikus köztes pozíciójáról volt szó, amely ahhoz nem volt annyira domináns, hogy akaratát szomszédjaira ráerőszakolja, ám egyidejűleg ahhoz elég erős volt, hogy magatartását fenyegetésként érzékeljék, és ennek következményeként a német hatalom az ellenerők és szövetségek létrejöttét váltotta ki, ami mindig annak a kockázatával járt, hogy elszigeteltségbe kerül. Ma természetesen nem békéről és háborúról van szó, ám úgy tűnik, hogy a probléma strukturális lényege visszatért, éspedig egy eu-

késznek mutatkozott alárendelni magát a nemzetközi intézményeknek, továbbá elfogadta a magasabb költségeket a szabályok fenntartásáért, és kész volt a rövid távú haszonnal szemben a hosszú távú nyereséget előnyben részesíteni, valamint a politika szerepét átengedni és megosztani Párizzsal. A hegemón stabilitás értelmében az Egyesült Államok és a Szövetségi Köztársaság között annyiban hasonlóság van, hogy mind a két szereplő arra törekedett és törekszik, hogy a nemzetközi, illetve a regionális rendszert saját normáival hozza összhangba, pontosabban a nemzetközi környezetük „amerikanizálásával" vagy „germanizálásával" olyan nettó haszonra tegyenek szert, amelyben más államok is részesülhetnek. Egy további különbség azonban nem téveszthető szem elől. Míg az Egyesült Államok „jóakaratú hegemónként" az 1960-as évek végéig tolerálta a „potyautas" magatartást, addig az eurózóna mint feltételezett optimális valutaövezet alapvetően a „potyautas" magatartás kizárásán alapul. Ha ez bekövetkezik, mint ahogy a görög válság esetében ez meg is történt, akkor egyetlen, akár a leggyengébb állam is képes arra, hogy „rendszerreleváns" tényező legyen, és ezzel az egész rendszer működését fenyegesse. Végül egy másik szempont is figyelmet érdemel. A Szövetségi Köztársasággal szemben az Egyesült Államok valódi hegemónként mind a második világháború, mind a hidegháború után „unipoláris pillanatot" mondhatott magáénak, s ennek alapján a nemzetközi kollektív javak és a hatalmi tényezők minden területén vezető stratégiai szereplő volt – és a lényeget tekintve még ma is az, beleértve az amerikai kultúra elterjedésével együtt járó *soft power* befolyást.

Vezető szerep és európai egyensúly

A második világháborút követően a német vezető szerep feltámadásának megakadályozása Nyugaton és Keleten egyaránt az európai napirend meghatározó konszenzusa volt. Sajátos módon, a Szövetségi Köztársaság maga is – minden más államnál jobban – kész volt arra, hogy politikai elfogadásáért és erkölcsi rehabilitációjáért gazdasági és pénzügyi erőforrásaival, valamint szuverenitásával fizessen, jóllehet „normatív európaivá" válása arra is képessé tette, hogy nem létező szuverenitását az integráció ellenőrzött kereteiben valódi szuverenitásra cserélje. A bonni köztársaság sikere gazdasági felemelkedése mellett stabil intézményein, valamint a hatalom és a vezető szerep tudatos elutasításának politikáján alapult. Ám 65 évvel a második világháború után, a kibontakozó görög válságban az eurózóna államai Berlintől a vezetést kérték számon: számukra a német vezető szerep hiánya és Berlin vonakodása vált a konfliktusok forrásává.

Nem kérdéses, hogy ezzel egy új diskurzus vette kezdetét a Szövetségi Köztársaság vezető szerepéről és az Unióban vállalt felelősségéről. Elég csupán Radek Sikorski

---

rópai garanciaközösségért folyó kötélhúzás formájában, amelyben úgy tűnik, a németek a kötélnek az egyik végén mind inkább egyedül maradnak. Ha ez az elemzés helyes, akkor mindez azt jelenti, hogy a németek nem menekülhetnek meg a következményektől, nincs választásuk egy európai vagy nemzeti politika között, és egyáltalában nincs olyan választásuk, hogy a közösségi valutát valamilyen módon felszámolják. Vö. Andreas Wirsching: „Der grosse Preis". *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/gastbeitrag-zur-zukunft-europas-der-grosse-preis-11886472.html, 2012. szeptember 11.

lengyel külügyminiszter 2011-es berlini beszédére utalni. Ebben egyfelől azt mondta, hogy a Lengyelország jólétét és biztonságát fenyegető legnagyobb kihívás az eurózóna összeomlásának veszélye; másrészt úgy fogalmazott, hogy „kevésbé félek Németország erejétől, mint ahogy félni kezdek a német passzivitástól".[4] Sikorski arra kérte Németországot, hogy ne domináljon, hanem vezessen Európában. Ám egy 2012. márciusi nyilatkozatában már azt fejtegette, hogy ugyan a lakosságát, szavazati erejét és GDP-jét tekintve Németország az Unió legnagyobb részvényese, s mint ilyen, a részvények egynegyedével rendelkezik, de nem „domináns" – ami azt jelenti, hogy nehéz bármit is tenni a németek akarata ellenére, ám elképzeléseik megvalósítására egynél több partnerre van szüksége.[5]

De valójában mit is jelentene az a német vezető szerep, amit Berlinnek vállalnia kellene? A német versenyképességen alapuló kereskedelmi többletnek az eurózóna déli perifériájára való visszaáramoltatását, az antiinflációs politika drasztikus lazítását, az adósságok elengedését – a német adófizetőkre háruló többletköltségek árán is? Van-e Németország olyan erős, hogy magára vállalja Olaszország és/vagy Spanyolország terheit? Németország demográfiai problémái – közöttük a hiányzó humántőke – már ma is versenyképességének nehézségeit jelzik. A születések számának tartós visszaesése a jövőben az adófizetők számának csökkenéséhez vezet.[6] Képes-e Berlin a politikai kultúrájában mélyen meggyökerezett és eddig sikeresnek bizonyult, a tartózkodás kultuszán alapuló gyakorlatától megszabadulni? Tud-e egy német kormány a 2013-as választások előtt többletterheket vállalni anélkül, hogy ne kellene számolnia a választók bizalmának elvesztésével vagy az euroszkepticizmus növekedésével, esetleg egy euroszkeptikus német párt felemelkedésének veszélyével?

Valójában Németország partnerei is adósok maradtak a vezető szerep pontos meghatározásával. A német Európa-politikával szemben a lengyel magatartás is az állandó változás állapotában van. A spektrum a német dominanciától való félelemtől a német vezetés sürgetéséig terjed – abban a meggyőződésben, hogy az az egyetlen esély az Unió jobb működőképességének elérésére. Ezzel együtt, lengyel nézőpontból az európai intézmények erősítése a német pozíció kiegyensúlyozására is szolgál.[7] Mario Monti a CNN-nek adott interjújában úgy nyilatkozott, hogy az EU-ban közös vezetés van. A közösség 27

4 „»Poland and the Future of the European Union«. Mr Radek Sikorski, Foreign Minister of Poland. Berlin, 28. November 2011". *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland,* http://www.msz.gov.pl/files/docs/komunikaty/20111128BERLIN/radoslaw_sikorski_poland_and_the_future_of_the_eu.pdf. Letöltés ideje: 2012. január 15.

5 „The Minister of Foreign Affairs on Polish Foreign Policy for 2012". (www.msz.gov.pl). Idézi: Agnieszka Lada: „Provided You Include Us in Decision-Making, Poland will Support You – German EU Policy as Viewed by Poland". *Germany as Viewed by Other Member States. EPIN Paper,* No. 33. (2012). 52. o.

6 Roderich Egeler, a Szövetségi Statisztikai Hivatal elnöke úgy nyilatkozott, hogy az európai országok közül a Szövetségi Köztársaságban a legöregebb a lakosság. Az összlakosságon belül itt a legkisebb a 15 éven aluliak aránya. Ez az arány világviszonylatban is csak Japán esetében rosszabb. A születések számát tekintve Németország nemzetközi összehasonlításban is negatív rekordot mondhat magáénak: 1000 lakosra már csak 8 születés esik. A hivatal évkönyve szerint 2011-ben kereken 1,4 millióval kevesebb család volt Németországban, mint 1996-ban. „Deutschland hat zweitälteste Bevölkerung der Welt" http://www.welt.de/politik/deutschland/article109739350/Deutschland-hat-zweitaelteste-Bevoelkerung-der-Welt.html, 2012. október 10.

7 Lada: i. m. 54.o.

tagállamból áll, és ebből 17 az euróövezetnek is a tagja. Természetesen egyik vagy másik állam erősebb lehet – fejtegette az olasz miniszterelnök –, és Németország vezető szerepe szívesen látott, különösen akkor, ha ezzel egyidejűleg a német vezetés képes megértetni saját közvéleményével, hogy Berlinnek Európa egészéért kell felelősséget vállalnia.[8]

A német lakosság körében a vezető szerepről folyó nemzetközi diskurzus azt a hagyományos percepciót erősítette meg, hogy az „európai megoldás" és az „európai szolidaritás" a valóságban mindig a német adófizetők (mind nagyobb) pénzügyi hozzájárulásával, illetve garanciavállalásával azonos, amivel szemben a politikusok időről időre a Szövetségi Köztársaság teljesítőképességének határaira figyelmeztetnek. A vezető szerep kérdésében a német politikai osztály számára további fontos vonatkozási pont a múlt hosszú árnyéka és a hatalompolitika tagadásaként a bonni köztársaság sikeres felemelkedésének példája, nem kevésbé az európai egyensúly és a Németország közötti viszony kérdése. Soros szerint Berlinnek az a törekvése, hogy elkerülje az európai dominanciát, paradox módon maga is felelős azért, hogy Berlin képtelen jóakaratú vezető hatalomként cselekedni. Mások a német és az európai egyesülést állítják szembe, és azon az álláspontonvannak, hogy a két egyesülést nem lehet közös nevezőre hozni, mert a német–német és a német–európai transzfer pénzügyi célkonfliktusban áll, és a maga módján egyik sem nevezhető sikernek. Számos vélemény szerint a keleti tartományok gazdasági felzárkózási folyamata megrekedt, sőt 2011-ben vissza is esett.[9]

Ez a megközelítés Helmut Kohlnak, az egyesítés kancellárjának a személyét is kritikusabban ítéli meg. Kohl arról beszélt, hogy a német és az európai egyesülés ugyanannak az éremnek a két oldala; a kritikusok azt hangsúlyozzák, hogy az európai egyensúlyi viszonyok megváltozásával a kettő egymás antitézise lett. A német egyesülés ugyanis nem csupán az euróválság, hanem azoknak az okoknak is egyike, amiért a hatalmában megnövekedett Németország nem képes a válság megoldására. Mi több, a kritika szerint Kohl tulajdonképpeni tragédiája, hogy a német egység létrehozásával legnagyobb politikai álma, az európai egység szétrombolásának magvát hintette el. A keletnémet gazdaság egy laza német–német konföderációban sokkal gyorsabban a saját lábra állt volna, és ennek következtében 1990-ben a nyugatnémet modell nem lett volna annyira attraktív és alternatíva nélküli. Az elsietettnek tartott újraegyesítés részeként az új német tartományokba átirányított példátlan pénzügyi transzfer mintegy 2 billió eurót tett ki, amelyből 1,3-1,6 billiót nagyrészt fogyasztásra, valamint a nyugdíjakra és a munkanélküliség

8 „Deutschlands Führungsrolle ist willkommen". *Die Welt,* http://www.welt.de/politik/ausland/article109488470/Deutschlands-Fuehrungsrolle-ist-willkommen.html, 2012. szeptember 27.

9 2011-ben az egy főre jutó GDP esetében a keletnémet gazdaság a nyugatnémet szintjének csak 71 százalékát tette ki, míg az előző évben még 73 százalék volt. A termelékenységet tekintve ez az arány 79 százalék. 2011-ben az új német tartományokban a munkanélküliség 1990 óta a legalacsonyabb szintre, 11,3 százalékra esett vissza, de ez még mindig csaknem kétszerese a nyugatnémet szintnek. Problémát jelent, hogy a szövetségi kormány a keleti felzárkózási program *(„Aufbau Ost")* keretében 2019-ig fokozatosan csökkenti, majd megszüntetni kívánja a szolidaritási paktum II. projektet, illetve azt egy országos támogatási programmá akarja változtatni. A régi tartományokban arról panaszkodnak, hogy az újakban egy sajátos szubvenciós mentalitás alakult ki, így ezek a régiók nem képesek a saját lábukra állni, bár megérett az idő, hogy a régi német tartományok is részesedhessenek az új támogatásokban. Vö. Kerstin Schwenn: „Neue Bundesländer fallen wirtschaftlich zurück". *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/einheits-bericht-neue-bundeslaender-fallen-wirtschaftlich-zurueck-11900725.html, 2012. szeptember. 23.

támogatására fordítottak, és mintegy 300 milliárdot az infrastruktúra valóban látványos megújítására, ám ezzel együtt is, sokak szerint az igazi fordulat elmaradt. Az sem véletlen, hogy az euróválság alatt – a német–német transzferteljesítmények tapasztalataiból kiindulva – különösen a régi tartományok polgárai azok, akik kevés készséget tanúsítanak arra, hogy egy európai transzferunió létrejöttét támogassák. A kritikusok szerint egy még nem egyesült Németország hatékonyabban tudná kezelni az euróválságot, beleértve a fiskális és bankunió, illetve a görög válság költségeit is.[10] Ám ennek ellenére nem kétséges, hogy a Szövetségi Köztársaság egy konföderatív német–német szerkezetben is arra törekedett volna, hogy a keletnémet tartományokat közvetlenül támogassa. Nem kétséges az sem, hogy a kompromisszumokat úgyszólván korlátlanul finanszírozó „régi" német szerep fennmaradása egy ideig elfedte volna az Unió strukturális problémáit és a pénzügyi uniónak a fiskális politikák különbözőségéből és a maastrichti szerződés megsértéséből származó gyengeségeit. Mindazonáltal jó okunk van annak feltételezésére, hogy ez csupán a problémák időbeli halasztása, nem pedig azok megoldása irányába hatott volna.

Csak egyet lehet értenünk Michael Stürmer megállapításával, aki találóan azt írja, hogy „időre van szükség és komoly leckére, amíg a német vezetés fikciójából útmutató faktum lesz. Ám Németországra vonatkozóan minden taktikától függetlenül érvényes az európai hatalmi geometria régi tétele: (Németország) az egyensúlyhoz túl nagy, a vezetéshez túl kicsi."[11] Hozzátehetjük: Németország Európának túl nagy, a világnak túl kicsi.

Kilépés az eurózónából?

Soros másik alternatívája és ezzel a válság feltételezett megoldása – Németország kilépése az eurózónából – számos politikus részéről követőkre talált. Köztük van Berlusconi is. A volt olasz miniszterelnök szerint Németország hegemonikus és nem szolidáris állam. Szerinte a válságra adandó válasz az EKB szerepének kibővítése, hogy az a tagállamokat korlátlanul képes legyen ellátni friss pénzzel, ám ezt Berlin antiinflációs aggodalmai akadályozzák. Ez a lehetőség azonban nem kevesebbet jelent, mint Európa intézményesített kettészakítását, és ezzel a kontinens fragmentációjának felgyorsulását, de legalábbis a „több Európa" helyett a „többféle Európa" ellenőrizhetetlenné váló növekedését. Joggal merülhet fel a kérdések sora. Vajon a versenyképesség érdekében leértékelt euró és a francia vezetés Dél-Európa valamennyi társadalma számára elfogadható megoldás lenne? Németország kilépése az eurózónából és visszatérése a „német" euróhoz vagy a „régi" márkához óriási költségeket jelentene – nem utolsósorban az így kialakuló valuta oly mértékben erős lenne, hogy az Németország versenyképességét és ezzel a munkahelyek tömegének biztonságát veszélyeztetné. Az eurózóna felbomlása és az északi és déli tagállamok elszakadása beláthatatlan politikai és gazdasági folyamatokat indíthatna el, és kockára tenné a második világháború utáni integráció és a megbékülési

10 Wolfgang Münchau: „Warum schon die deutsche Einheit ein Fehler war". *Spiegel Online,* http://www.spiegel.de/wirtschaft/wolfgang-muenchau-kohls-wiedervereinigung-ist-ursache-der-euro-krise-a-858064.html, 2012. szeptember 26.

11 Michael Stürmer: „Führung in Europe – Globalisierung hat kein Mitleid". *Europäische Rundschau,* Vol. 40. No. 2. (2012). 3. o.

politikák vívmányait. Egy ilyen helyzetben Németországban bizonyára felerősödne a kontinentálissal szemben a globális piacok lehetősége, anélkül hogy azok ténylegesen felválthatnák az európai opciót.

Végül milyen lehetőség maradhat Európa és Németország számára? Az egyetlen opciónak valójában a régiből kell kiindulnia: az idővásárlást szolgáló apró lépések helyett az Unió kvantumugrása a fiskális, bank- és politikai unió gyors megvalósítása irányába, az eurózóna szerződéses újraalapítása; azaz egy olyan program, amelyhez minden tagállam csatlakozhat, és amelyre a Szövetségi Köztársaság már 1992-ben is kész lett volna, ahogy 2005-ben az európai alkotmányszerződés megkötésére is. Húsz év után ennek az ára és kockázata nagyobb, nemcsak Németország, hanem Európa egésze számára is. A kérdés persze az, hogy miképp lehet elérni az euró megmentését Európa tartós megosztása nélkül, és miképp lehet az integráció mélyítését annak demokratikus ellenőrzésével összhangba hozni, a demokratikus és vezetési deficitet megszüntetni anélkül, hogy egyetlen állam kizárólagos erőforrásai és felelőssége lenne a meghatározó? Csak a nagy kvantumugrással lehet elkerülni annak a kockázatát, hogy a válságkezelés hatásaiként a nemzeti parlamentek és az Európa Parlament hatalomvesztése (a „de-parlamentarizálódás") elkerülhető legyen.

Németország az Egyesült Államokhoz hasonló „jóakaratú" hegemón" azért sem lehet, mert a hatalmi dimenziók közül csak a gazdasági és pénzügyi területen kiemelkedő, míg korlátozott erőforrásai miatt és a vezetéshez szükséges stratégiai kultúra nélkül a vezetőképessége korlátozott. Ezzel együtt, Németország a közös szabályok alapján egyike azoknak az országoknak, amelyek az Unió és az euró fennmaradásáért a legtöbbet tehetnek.

„Racionális politikával" a „katasztrófába"?

A „vezetés vagy kilépés" éles alternatívái helyett célszerűbb, ha a német politika kurzusváltásának időszerűségéről beszélünk. Nem kétséges, hogy a német takarékossági politika logikus, jogos és racionális magatartás, azonban annak kritikusai arra mutatnak rá, hogy hatásaiban egy racionális politika is lehet önromboló, ha a kontinens egészében a kereslet csökkenésével a recessziót erősíti. A gazdasági visszaesés csökkenti az adóbevételeket, és a takarékossági politika végül annak az ellentétét éri el, nevezetesen a deficit csökkentése helyett annak növekedését. A francia Joffrin szerint a portugál példa – az európai ajánlások és a strukturális reformok megvalósítása – az euróövezet déli országainak nézőpontjából azt látszik bizonyítani, hogy a takarékossági politika azzal a veszéllyel jár, hogy az „európai betegek gyógyultan halálozhatnak el". Ugyanakkor a kontinensen terjedő recesszió következményeként a népek mind inkább elfordulnak az olyan politikától, amelyről azt gondolják, hogy Brüsszel és Berlin kényszeríti rájuk. Mindenki tudja, hogy az adósságféket és a költségvetési fegyelem érdekében kilátásba helyezett európai ellenőrzési mechanizmusokat előíró fiskális paktumot aligha fogadnák el, ha nem a nemzeti parlamentek elé kerülne, hanem népszavazásokon dönthetnének a sorsáról.[12]

12 Laurent Joffrin: „Sparen ruiniert uns alle. Die deutsche Politik führt Europa in die Katastrophe". *Zeit*

Az Európa integrációt támogató politikai elitjei és euroszkeptikus társadalmai közötti távolság növekvőben van. Nem kétséges, hogy számos tagállamban a ma parlamenten kívüli unióellenes többség a választások nyomán parlamenti többséggé válhat. Innen nyilvánvaló a következtetés, hogy különállóan, szomszédjaitól függetlenül nem lehet sikeres Németország, és nem létezhet német konjunktúra sem az elmélyült gazdasági válság fogságába süllyedt szomszédjai között. Németország azért sem szigetelheti el magát európai környezetétől, mert az ázsiai vagy globális piacok nyeresége nem lenne képes ellensúlyozni Berlin európai veszteségeit.[13]

Az „euró áldozatától" egy új német diskurzus felé, avagy „több Európa": vezessenek a szabályok

Az átfogó mentőcsomagok és a megszámlálhatatlan válságcsúcs ellenére rosszabbodó helyzet a német belpolitikai vitákban is előtérbe állította az irányváltás szükségességének és ezzel a jelenlegi helyzet diagnózisának, újraértékelésének kérdését. Az „Európa-fordulatot" *(Europa-Wende)* Merkel éppúgy meghirdette, mint a szociáldemokrata spektrumhoz tartozó, illetve ahhoz közel álló három szerző, Peter Bofinger, Jürgen Habermas és Julian Nida-Rümelin a közös tanulmányában.[14] Ebben a szerzők nem egy új elképzeléssel, hanem az európai konvent összehívásának már ismert gondolatával álltak elő, mivel szerintük csak ezen a módon lehetne a tagállamoknak a piacok által már régen megfosztott szuverenitását európai szinten visszaszerezni. Ilyen módon egy nagy integrációs lépés igazolása nem csupán az eurózóna akut válságából, hanem abból a szükségszerűségből is következik, hogy a valóságos termékeket és szolgáltatásokat termelő gazdaság mellett kialakult a beruházási bankokból és *hedge fond*okból álló párhuzamos univerzumot újra vissza kellene hódítani a politika számára. A „re-reguláció" folyamatához szükséges intézkedések kézenfekvőek, mivel azok nemzetállami keretekben történő megvalósulása kontraproduktív, és mert a 2008-as londoni G20-csúcson elhatározott szabályozási szándék világméretű koordinált cselekvést követel. A szerzők üzenete egyértelmű: csak az integráció világos elmélyítésével, a pénzügy-, gazdaság- és szociálpolitikák erősebb koordinálásával tartható fenn a közös valuta anélkül, hogy a véget nem érő segélyintézkedések láncolatára lenne szükség, ami a fogadó és támogató államok szolidaritását hosszú távon túlterhelné.

Angela Merkel a közelgő uniós csúcson, még 2012-ben egy európai konvent összehívásáról szeretne határozatot hozatni, amely az EU újraalapításával egyenértékű, új szerződéses fundamentumot dolgozna ki, amelyben az eurócsoport által elhatározott fiskális unió egy politikai unióval egészülne ki. Egy ilyen szerződésben az Európai Bíróság

Online, http://www.zeit.de/2012/39/Sparen-Europa-Zwang". Letöltés ideje: 2012.szeptember 30.

13 Thilo Sarrazin számításai szerint Németországnak nincs szüksége az euróra, mert az euróövezetbe irányuló exportja visszaesett. Ám ő és a hozzá hasonlóan érvelők elfelejtik, hogy az még így is (az igen jelentős) 40 százalékát teszi ki az összes német exportnak, és a német cégek már ma is érzik a dél-európai piacok drámai szűkülését.

14 Peter Bofinger, Jürgen Habermas és Julian Nida-Rümelin: „Einspruch gegen die Fassadendemokratie". *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* 2012. augusztus 4. 33. o.

jogot szerezne arra, hogy a tagállamok költségvetéseit ellenőrizze, és a deficitcsökkentésben elmaradó államokat megbüntesse.[15] Ezen felül Merkel az eurózónán belüli elmélyült együttműködés érdekében a nemzeti adóbevételekből és a tervezett pénzügyi tranzakciós adó nyereségeiből egy központi költségvetés létrehozásának javaslatával állt elő. Ez a bajba jutott államokon segítene, amennyiben azok cserében elfogadnák a feltételeket. Ez a javaslat valójában a korábbi német vonal folytatása, amely szolidaritást csak az ellenőrzésért cserébe kész biztosítani, ám annyiban újnak tekinthető, hogy ezzel Berlin az eurókötvények bevezetéséről szóló vita lezárása irányába kíván haladni.

Német szempontból az a kívánatos, ha a Szövetségi Köztársaság helyett a „szabályok" – egy politikai unió szabályai – „vezetnék" Európát. Ám az új szerződéses alapokat kidolgozó konvent iránt a tagállamok részéről kevés lelkesedés mutatkozik, és jelenleg is csekély az esély a 27 tagállam közötti kompromisszumra. Jó hír, hogy az Európáról folyó német diskurzusok jelentős változáson mennek át. Az elmúlt két év nagy részében Németország, az euró és az euróválság valódi nyertese, a német médiában elsősorban úgy jelent meg, mint az „euró áldozata"; ám most a német diskurzusok napirendje változik. A mai vita három olyan kérdésre összpontosul, mint az adósságok közösségiesítésének gyakorlata – amit a szerződések nem támasztanak alá *(„no bail out")* –, a szerződések változásának hatása a német alkotmányra, továbbá az a probléma, hogy európai szinten nincs érvényes parlamenti legitimáció a fiskális föderalizmus egyetlen formájára sem. Bizonytalan, hogy a kialakult közhangulatból képes lenne-e egy euroszkeptikus párt előnyöket kovácsolni. A német Kalózpárt felemelkedése azt mutatja, hogy a német politikában van tér az új politikai erők számára, ahogy a kormánypártokon belül az euroszkepticizmus számára is. A német eurodiskurzus jól mutatja az ellentétes pólusokat: az egyik oldalon „több Európa" követői, akik valódi föderalizmust kívánnak, a másikon az europragmatisták, akik nem Európa- vagy euróellenesek, ám átléphetetlen „piros vonalként" elutasítják az eurókötvények és az adósságok szétterítésének politikáját.

Az elmúlt időszak német diskurzusai sajátos paradoxonról árulkodnak: Németországot ugyanis olyan államként ábrázolták, amely Európa jövőjének kormányrúdjánál van ugyan, ám ezzel egyidejűleg abban a tekintetben vonakodó szereplő, hogy az euró megmentése érdekében bátrabb lépéseket tegyen. Most számos jel mutat arra, hogy a gyakran homályos és pontosan nem definiált politikai unióról valódi vita indul Németországban, és ez lehetővé teheti azt a társadalmi támogatást, amely annak érdekében szükséges, hogy a német kormány határozottabb szerepet játsszon Európa és az euró jövőjének alakításában.[16] Ez megkerülhetetlen feladat a 2013. évi német parlamenti választások szempontjából is.

15 „Merkel forciert neuen EU-Vertrag". *Spiegel Online,* http://www.spiegel.de/politik/deutschland/kanzlerin-merkel-fordert-neuen-eu-vertrag-a-852054.html, 2012. augusztus 25.

16 Vö. Ulrike Guérot: „The Euro Debate in Germany: Towards Political Union?" *ECFR.EU,* http://ecfr.eu/content/entry/commentary_the_euro_debate_in_germany_towards_political_union, 2012. szeptember 5.